

Nr 47.

Ankom till riksdagens kansli den 12 juni 1943 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom luftbevakningen.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 129 i första kammaren av herr *Siljeström* och nr 203 i andra kammaren av fröken *Andersson m. fl.*

I motionerna, vilka i huvudsak äro likalydande, har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en skyndsam utredning av frågan om sådan revision av tjänstepliktslagen och eventuellt andra författningar, att tjänstgöring inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom *luftbevakningen*, skall kunna åläggas icke krigstjänstskyldiga medborgare.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande från statens arbetsmarknadskommission och chefen för försvarsstaben, varjämte kvinnoföreningarnas beredskapskommitté, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, folkpartiets kvinnoförbund, högerns centrala kvinnoråd, svenska landsbygdens kvinnoförbund och Sveriges förenade studentkårer beretts tillfälle att yttra sig över motionerna. I anledning därav hava yttranden inkommit från samtliga ovan nämnda myndigheter och sammanslutningar utom svenska landsbygdens kvinnoförbund. De inkomna yttrandena finnas såsom bilagor fogade vid detta utlåtande.

Den i motionerna väckta frågan har, såsom motionärerna framhållit, redan i tidigare sammanhang varit föremål för riksdagens behandling.

I anslutning till Kungl. Maj:ts proposition nr 318 till *1941 års riksdag* (höstsessionen) med förslag till värnpliktslag väcktes två likalydande motioner (I: 254 och II: 345), vari hemställdes om utredning i syfte att med hänsyn till det totala krigets krav skapa väsentligt ökade möjligheter för medborgarnas deltagande i försvarsarbetet.

I anledning av motionerna yttrade sammansatta stats- och andra lagutskottet i utlåtande nr 6:

På grund av angelägenheten av att största möjliga antal vapenföra män skall kunna tjänstgöra i de stridande förbanden, finner utskottet det vara av väsentlig betydelse att krigstjänstdugliga icke onödigtvis tagas i anspråk för

uppgifter, som kunna fullgöras av andra. Redan för närvarande har, såsom i motionerna framhålles, i viss utsträckning behovet av personal för dylika uppgifter inom försvarsorganisationen fyllts på frivillighetens väg. Möjligheterna att i denna ordning tillgodose det förefintliga behovet kunna emellertid visa sig icke vara tillfyllest. Under sådana förhållanden bör enligt utskottets mening tagas under övervägande, huruvida icke i en eller annan form icke krigstjänstskyldiga män liksom ock kvinnor böra kunna åläggas ställa sig till förfogande för tjänstgöring inom riksförsvaret. Omfattningen av ett sådant åläggande torde böra bero på försvarets behov i jämförelse med andra riksintressen och på de praktiska möjligheterna att anordna tjänstgöringen. I vissa avseenden torde frågan beröras av redan pågående utredningar. Med hänsyn till frågans vikt i övrigt finner sig utskottet böra föreslå riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning av frågan, om och i vad mån åläggande för svenska medborgare bör givas att, därest skyldighet att fullgöra värnplikt icke föreligger, undergå utbildning för och deltaga i försvarsarbete.

Det sammansatta utskottets ifrågavarande förslag bifölls av första kammaren men avslogs av andra kammaren, i följd varav frågan förföll.

Vid 1942 års riksdag upptogs spörsmålet ånyo genom två likalydande motioner (I: 246 och II: 325). Motionerna utmynnade i en hemställan i överensstämmelse med sammansatta stats- och andra lagutskottets nyss nämnda förslag.

I utlåtande (nr 3) över motionerna anförde tredje särskilda utskottet:

Då riksdagen helt nyligen varit i tillfälle att taga ståndpunkt till det av motionärerna framförda utredningsspörsmålet, anser utskottet det icke lämpligt att ånyo framlägga yrkandet ifråga till riksdagens avgörande, helst som enligt utskottets mening lämpligheten av att nu igångsätta en utredning av den stora räckvidd, som här avses, väl kan ifrågasättas. Emellertid pågår för närvarande inom socialdepartementet en utredning genom tillkallade sakkunniga, 1941 års hemortsförsvarsakkunniga, vilken har till syfte att pröva vissa förslag rörande hemortsförsvarets samordnande. Enligt vad utskottet under hand inhämtat, ha dessa sakkunniga för avsikt att föreslå jämväl en utsträckning av skyldigheten för icke krigstjänstskyldig personal, såväl män som kvinnor, att deltaga i arbetet för hemortsförsvaret, i varje fall det civila. Då det i förevarande motioner framlagda utredningsspörsmålet synes stå i intimt samband med det utredningsarbete, som hemortsförsvarsakkunniga fått sig förelagt, anser utskottet det lämpligt, att motionerna i fråga överlämnas till de sakkunniga.

I enlighet med riksdagens på utskottets förslag gjorda anhållan har Kungl. Maj:t sedermera föreskrivit, att ifrågavarande två motioner skulle överlämnas till 1941 års hemortsförsvarsakkunniga för den prövning, som de sakkunniga i samband med sitt utredningsarbete kunde finna motionerna påkalla.

Utskottet.

Den i förevarande motioner väckta frågan om åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom luftbevakningen utgör ett avgränsat detaljspörsmål inom det större problemkomplexet rörande skyldighet för medborgarna att på annan grund än värnplikt undergå utbildning för och deltaga i försvarsarbetet. Tidigare väckta motioner med förslag om utred-

ning beträffande detta större problemkomplex hava, såsom framgår av vad ovan anförts, för prövning överlämnats till 1941 års hemortsförsvars-sakkunniga. Enligt vad utskottet erfarit komma nämnda sakkunniga att inom den allra närmaste tiden framlägga resultaten av sitt utredningsarbete. Det blivande betänkandet torde komma att behandla samtliga de spörsmål av ifrågavarande natur, som motionsvis förelagts riksdagen. Vid sådant förhållande finner utskottet ej anledning föreslå riksdagen att hemställa om särskild utredning rörande den fråga, som upptagits i de nu föreliggande motionerna.

Statsrådet och chefen för socialdepartementet har den 9 juni 1943 vid afgivandet av svar i andra kammaren å en till honom ställd fråga, när det kunde beräknas, att frågan om hemortsförsvarets organisation kunde framläggas för riksdagen, bl. a. uttalat, att det vore hans avsikt att så snart ske kunde underställa riksdagen de av hemortsförsvars-sakkunnigas utredning berörda frågorna. Utskottet vill i anslutning härtill ifrågasätta, huruvida icke de sakkunnigas utredning rörande spörsmålet om tjänstgöringsskyldighet vid luftbevakningen för icke krigstjänstskyldiga, med hänsyn till angelägenheten av att värnpliktiga i sådan tjänst ersättas av personal, som icke på ett tillfredsställande sätt kan ersätta dem i deras civila yrke, kunde utbrytas från sammanhanget med övriga av hemortsförsvars-sakkunniga behandlade ämnen och göras till föremål för en särskild skyndsam behandling.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner ej måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 10 juni 1943.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit

från första kammaren: herrar *Norman*, *Linder*, *Wistrand**, *Löfvander*, *Olof Carlsson*, *Roos**, *Hage** och *Carl Eric Ericsson*;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herr *Olovson* i Västerås, fröken *Andersson*, herrar *Hallagård*, *Hermansson*, *Holm*, *Jansson* i Hällefors och *Andersson* i Eskilstuna*.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Till riksdagens andra lagutskott.

Sedan Kungl. Maj:t anbefallt statens arbetsmarknadskommission att av-
giva yttrande över motionerna nr 129 i riksdagens första kammare av herr
Siljeström och nr 203 i andra kammaren av fröken Andersson m. fl., båda
avseende utredning om sådan ändring i lagen om tjänsteplikt, att tjänstgö-
ring inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis luftbevakningen,
skall kunna åläggas icke krigstjänstskyldiga medborgare, får kommissionen
anföra följande.

Kommissionen vill till en början något belysa den av motionärerna be-
rörda frågan, i vad mån personal kan med stöd av tjänstepliktslagen till-
föras krigsmakten. I 2 § tjänstepliktslagen stadgas, att förordnande enligt
lagen ej får avse vapentjänst vid krigsmakten. I förarbetena till lagen defi-
nieras ej begreppet »vapentjänst». Dit måste i första hand räknas direkt
och indirekt betjänande av vapen, men därjämte varje tjänstgöring, i vilken
det ingår skyldighet att bära och vid behov bruka vapen. Undantaget har
givetvis motiverats därav, att personalanskaffningen för dessa uppgifter reg-
leras av värnpliktsförfattningarna och även ansetts böra uteslutande regle-
ras av dem. För alla andra arbetsinsatser till försvarets främjande kan där-
emot tjänsteplikt användas, såsom för produktion, transport och färdigbe-
redning av förnödenheter av alla slag, etapp- och förrådstjänst, expedi-
tionsarbete, vakthållning utom krigsskådeplats, sjukvård, köksarbete, »hand-
räckning» o. s. v., allt under den nyssnämnda förutsättningen, att i uppgif-
ten icke ingår skyldighet att bära och bruka vapen.

Det är således att märka, att tjänsteplikt mycket väl kan avse arbete i
krigsmaktens tjänst. Ett militärt förband, en militär verkstad eller inrätt-
ning kan mycket väl vara tjänstepliktsberättigad arbetsgivare. Emellertid
måste därvidlag göras ytterligare en reservation. Det föreskrives icke for-
mellt i tjänstepliktslagen men framgår av hela dess uppläggning, att lagen
på den tjänstepliktige lägger i *huvudsak* endast sådana förpliktelser, som
regelmässigt åvila en arbetstagare i ett vanligt civilt tjänsteförhållande. Det
strider därför mot lagens anda och idé att med tillämpning av densamma
underkasta personalen något tvång därutöver, såsom skyldighet att bära
uniform, att iakttaga visst militärt skick, att även utom den egentliga arbets-
tiden stå under befäl o. s. v. Härmed sammanhänger, att en person i regel
icke genom att uttagas till tjänsteplikt skall kunna ställas under strafflagen
för krigsmakten.

Kommissionen har velat närmare uppehålla sig vid denna fråga, enär
vad motionärerna yttrat därom synes vara något för kategoriskt uttryckt.
Att, såsom motionärerna uttala, män eller kvinnor icke kunna med tillämp-
ning av tjänstepliktslagen »ställas under krigsmakten» är sålunda riktigt
endast i den nyss angivna meningen, och till förekommande av missför-
stånd torde böra tillfogas, att arbetskraft väl kan enligt denna lag ställas
till militära myndigheters och institutioners förfogande.

Motionärerna hava i detta hänseende särskilt pekat på luftbevakningen
som en uppgift, för vilken tillämpning av tjänsteplikt borde komma i fråga.
Mot bakgrunden av det nyss sagda bör då frågas, huruvida tjänstgöring vid
luftbevakningen utgör vapentjänst och under vilka omständigheter tjänste-

plikt kan tillämpas för att fylla detta personalbehov. Såsom luftbevakningen nu är organiserad, ingår i tjänstgöringen vapenövning och bruk av vapen till självförsvar, och redan av detta skäl är tillämpning av tjänsteplikt här utesluten. Då luftbevakningens huvuduppgift består i att utföra vissa observationer och vidarebefordra meddelanden härom, kunde det tänkas, att dessa uppgifter fullgjordes av civila funktionärer som ett vanligt arbetsåliggande enligt tjänstepliktslagen. Emellertid torde luftbevakningsstationernas lokala förläggning i allmänhet göra det nödvändigt, att dess personal åtminstone nödortfört är vapenutbildad till självförsvar, då det eljest bleve en alltför lätt sabotageuppgift att sätta dem ur spel. På grund härav torde denna lösning icke vara möjlig.

Det hinder, som således föreligger att tillämpa tjänstepliktslagen i dess nuvarande form för rekrytering till luftbevakningen, kan väl tänkas vara av betydelse även när det gäller andra uppgifter i krigsmaktens tjänst. Av olika skäl kan det vara önskvärt, att den personal, vars arbetskraft ställes till krigsmaktens förfogande, inordnas i den militära organisationen och de militära lydheidsförhållandena, måhända i vissa fall även att den beväpnas.

Kommissionen vill starkt understryka vad motionärerna anföra om betydelsen av att värnpliktiga, som äro jordbruks- eller skogsarbetare eller annan i nuvarande läge värdefull arbetskraft, i sin militära uppgift ersättas av kvinnor eller andra, som icke kunna på ett tillfredsställande sätt ersätta dem i deras civila yrke. Det är uppenbart av värde, om strävandena att skaffa ersättningsarbetskraft i bl. a. jordbruk och vedproduktion kompletteras genom en sådan avlösning av värnpliktiga i den mån detta ur militär synpunkt är möjligt.

Till belysande av den omfattning, i vilken frivilliga krafter kunnat tillföras luftbevakningen, må följande siffror, som avse år 1942, anföras.

Månad	Antal placerade		Månad	Antal placerade	
	Manliga	Kvinnliga		Manliga	Kvinnliga
Januari	902	317	Juli.....	1,014	1.183
Februari	922	316	Augusti	823	595
Mars	967	443	September ..	680	379
April	806	455	Oktober	998	343
Maj	832	620	November ..	795	285
Juni	2,256	1,952	December ..	587	156
			Summa	11,582	7,044

Under år 1941 placerades i frivillig luftbevakning sammanlagt 12,590 män och 6,908 kvinnor. Möjligheterna att utnyttja frivillig arbetskraft inom luftbevakningen ha vid flertalet tidpunkter varit större än tillgången på frivilliga. Det bör emellertid anmärkas, att kvinnor i vissa fall av skilda anledningar icke kunnat komma ifråga.

Såsom förut framhållits kan tjänstepliktslagen i sin nuvarande form icke användas för uttagning till luftbevakning. Naturligtvis är det möjligt att, såsom motionärerna antyda, omarbeta tjänstepliktslagen för detta ändamål. Emellertid vill kommissionen ifrågasätta, om denna väg är praktiskt lämplig. Som förut framhållits är nämligen förhållandet mellan den tjänstepliktiga och hans arbetsgivare konstruerat på helt annat sätt än det som här föreslås, och ett inarbetande i lagen av denna »militära» form skulle endast komplicera densamma. Särskilda, från tjänstepliktslagen skilda stadganden angående skyldighet under vissa förutsättningar att fullgöra sådan tjänst, som här är fråga om, synas därför vara att föredraga, därest i en viss situation rekrytering tvångsvis skulle behöva ifrågasättas.

Kommissionen vill slutligen i detta sammanhang erinra om att frågorna rörande den icke värnpliktiga befolkningens användande för försvarsuppgifter av skilda slag — och hit synes luftbevakningen väl kunna hänföras — är föremål för utredning genom 1941 års hemortsförsvarssakkunniga. Enligt vad kommissionen har sig bekant kan ett betänkande från de sakkunniga väntas inom kort, och frågan om åtgärder på detta område synes böra anstå i avvaktan härpå.

I detta ärendes slutliga avgörande ha deltagit, förutom kommissionens ordförande, ledamöterna Lundquist, Andersson, Brodén, Carell, Falk, Malmström, Vahlberg och Västberg. Stockholm den 4 mars 1943.

Statens arbetsmarknadskommission

A. THOMSON.

Erik Hedfeldt.

Sven Mellquist.

Bilaga B.

HÖGKVARTERET
FÖRSVARSTABEN

Den 11/3 1943

Till riksdagens andra lagutskott.

Av Kungl. Maj:t anbefalld att till utskottet avgiva yttrande över motionerna i Första kammaren nr 129 och Andra kammaren nr 203 angående tjänstplikt för tjänstgöring vid luftbevakningen har jag äran anföra:

Enligt vad jag under hand inhämtat torde hemortsförsvarssakkunniga inom den närmaste tiden komma att framlägga sitt betänkande. I detta torde den utredning, som motionärerna begära, vara verkställd.

Att den i motionerna framdragna frågan snarast löses är enligt min mening ett mycket viktigt försvarsintresse, och härutinnan vill jag anföra följande:

Under nuvarande beredskap har personalbehovet vid luftbevakningen sedan 1940 till stor del fyllts av frivilliga. Tack vare detta ha värnpliktiga jordbrukare m. fl. i mycket stor utsträckning kunnat frigöras för civilt produktivt arbete. Systemet har även ur militär synpunkt visat sig mycket lämpligt. Ej minst den kvinnliga personalen har skött tjänsten mycket bra.

Det har emellertid ej varit möjligt att helt fylla personalbehovet med frivilliga, utan värnpliktiga ha måst inkallas till stort antal. Bristen på frivilliga har under de senaste månaderna hållit sig mellan 1,500—3,500 personer. Där-est beredskapen måste ökas, blir personalbehovet större, och det är ej uteslutet, att i ett skarpt läge viljan till frivillig tjänstgöring blir mindre. På grund av svårigheterna att få ett tillräckligt antal frivilliga har man varit tvungen att behålla en del frivilliga i tjänst mycket länge. Eftersom de långtidstjänstgörande ofta tillhöra just den kategori, som åtnjuter stora förmåner såsom frivilliga, ha dessa långtidstjänstgörande blivit en mycket dyrbar arbetskraft. Det kommer även sannolikt att bli en svår uppgift att en gång återföra dessa frivilliga till den civila arbetsmarknaden. Det vore därför, ej minst ur ekonomiska och sociala synpunkter, mycket önskvärt om till luftbevakningen kunde överföras ytterligare frivilliga. Antalet nyrekryterade frivilliga var emellertid 1942 avsevärt lägre än 1940 och 1941.

Har sålunda den frivilliga arbetskraften ej förmått fylla behovet under beredskapstiden, komma svårigheterna att under krig erhålla frivilliga luftbevakare att bliva ännu större. Om ej annan arbetskraft kan anskaffas, blir det därför nödvändigt att till luftbevakning inkalla ett ännu större antal värnpliktiga än nu. Detta måste anses såsom ett allt annat än rationellt utnyttjande av den levande försvarskraften.

Behovet av personal för luftbevakningstjänst och därmed jämförlig tjänst vid luftvärnet blir mycket stort, när hela organisationen är i funktion. Under beredskapstiden erfordras visserligen ej all denna personal samtidigt, men då personalen ej skäligen kan åläggas tjänstgöring mer än en del av året, t. ex. tre månader, måste avlösningar finnas. Den för krig avsedda luftbevakningspersonalen måste vara övad i fredstid.

AXEL BREDBERG.

Chef för försvarsstaben.

Gustaf Kolmodin.

Bilaga C.

Till riksdagens andra lagutskott.

Kvinnoföreningarnas Beredskapskommitté har genom andra lagutskottet beretts tillfälle att avge yttrande över motionerna n:ris 129 i första kammaren av herr Siljeström och 203 i andra kammaren av fröken Ebon Andersson m. fl., angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare, att tjänstgöra inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom luftbevakningen, och får K. B. K:s arbetsutskott i anledning härav anföra följande.

Ända sedan K. B. K. i oktober 1938 bildades, har det för denna organisation stått klart, att ett effektivt försvar icke är genomförbart utan kvinnornas medverkan. Erfarenheterna runt om i världen, i såväl de krigförande som de icke krigförande länderna, torde sedermera till fullo ha bekräftat riktigheten av denna tes. K. B. K. satte också redan från början som sitt mål att arbeta för kvinnornas deltagande i landets försvar och försörjning under krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden. I första hand har K. B. K. arbetat för att förmå kvinnorna till frivilliga försvars- och försörjningsinsatser.

Staten har ju emellertid genom tjänstepliktslagen möjlighet att, om och i den mån dylika frivilliga insatser skulle visa sig otillräckliga, lagligen ålägga medborgarna — kvinnor såväl som män — att utföra vissa bestämda, för landet livsviktiga arbetsuppgifter. Man var inom K. B. K. till en början övertygad om att tillräcklig sådan laglig möjlighet förefanns i tjänstepliktslagen. Då det emellertid senare visat sig, att man, trots formuleringen i tjänstepliktslagens § 2, icke har möjlighet att ålägga kvinnor och andra icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra vid bl. a. luftbevakning, måste en sådan ändring av tjänstepliktslagen eller eventuellt andra författningar som den i motionerna åsyftade anses vara nödvändig. Luftbevakning är nämligen enligt erfarenheterna från det kvinnliga beredskapsarbetet alldeles särskilt lämpad för unga kvinnor och just unga kvinnor utgöra givetvis de reserver, som smidigast kunna framskaffas. I Finland skötes praktiskt taget all luftbevakning av kvinnor. Uppemot 60,000 män frigöres härigenom och genom att en del andra tjänstbarheter inom armén skötas av kvinnor.

Sedan våren 1940, då man först fann på att unga kvinnor utmärkt väl lämpade sig för luftbevakning, har K. B. K. genom sina omkring 400 lokalkommittéer intensivt arbetat för rekrytering av frivillig kvinnlig luftbevakningspersonal. Trots intensifierad propaganda och upplysningsverksamhet har denna rekrytering dock visat ständigt sjunkande tendens. En påvisbar orsak härtill har varit frånvaron av möjlighet till tvångsuttagning.

Det har varit K. B. K:s förhoppning att hemortssakkunniga under innevarande riksdag skulle inkomma med utredning och förslag i denna brådskande fråga. Skulle så emellertid icke vara fallet får K. B. K:s arbetsutskott tillstyrka den av motionärerna begärda utredningen.

Stockholm den 20 mars 1943.

Kvinnoföreningarnas beredskapskommitté

RUTH STJERNSTEDT.

Ordf.

Ulla Weiner.

Sekr.

Emot motionärernas begäran om utredning reserverade sig fru Ebon Andersson, Malmö, ledamot av K. B. K:s arbetsutskott.

Bilaga D.

Till riksdagens andra lagutskott.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, som beretts tillfälle att yttra sig över de likalydande motionerna nr 129 i första och nr 203 i andra kamaren angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom skilda militära arbetsområden, företrädesvis inom luftbevakningen, vill med anledning härav anföra följande:

Vi äro ense med motionärerna därom, att det är av största betydelse att värnpliktiga jordbruks- och skogsarbetare eller annan dylik arbetskraft i sin militära uppgift ersättas av kvinnor eller andra, som icke kunna på ett effektivt sätt ersätta dem i deras civila yrke. Vi anse det också nödvändigt och rättvist att icke värnpliktiga, som icke äro bundna av andra lika viktiga uppgifter och som ha tid och förmåga, på lämpligt sätt fylla sin plikt i folkförsörjningens och försvarets tjänst. Vi hysa i likhet med motionärerna inga principiella betänkligheter mot att utnyttja tjänstepliktslagen eller förorda sådana ändringar av densamma att den kan tillgodose detta syfte.

Då vi emellertid icke kunna tillstyrka den av motionärerna begärda skyndsamma utredningen av frågan om en revision av tjänstepliktslagen för det angivna ändamålet, är det främst av följande skäl.

För det första: Vi dela den av statsmakterna och myndigheterna offentliggjorda meningen, att tjänstepliktslagen bör utnyttjas endast sedan alla andra på frivilligheten grundade lämpliga metoder visat sig resultatlösa. Innan man på allvar prövat rationella metoder för frivillig rekrytering, exempelvis inom luftbevakningen, ha vi ingen orsak att tillstyrka åtgärder för tjänstepliktslagens utnyttjande.

För det andra: Enligt vad som förljudes torde hemortsförsvarsakkunniga, som ha att utreda frågan om den icke värnpliktiga befolkningens användande för olika försvarsuppgifter, varav luftbevakningen är en, komma att inom den närmaste framtiden avgiva sitt betänkande. Under sådana förhållanden kan det icke vara nödvändigt eller ändamålsenligt att sätta i gång en speciell utredning av det slag som motionärerna begärt.

Stockholm den 15 mars 1943.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

DISA VÄSTBERG.

Ordförande.

Bilaga E.

Till riksdagens andra lagutskott.

Folkpartiets Kvinnoförbund har genom Andra Lagutskottet beretts tillfälle att avge yttrande över motion nr 129 i första kammaren av herr Siljeström och 203 i andra kammaren av fröken Ebon Andersson m. fl. angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom luftbevakningen, och får förbundet häröver anföra följande:

Då det visat sig, att man enligt tjänstepliktslagen icke har möjlighet att ålägga kvinnorna och även andra icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra vid luftbevakning, för vilket arbete särskilt de unga flickorna visat sig äga goda förutsättningar, äro vi eniga om att en sådan ändring av tjänstepliktslagen eller eventuellt andra författningar som den i motionen åsyftade med det snaraste måtte komma till stånd.

I likhet med motionärerna anse vi, att de reserver som smidigast skulle kunna framskaffas att fylla luckorna inom arbetsmarknaden, utgöras av de unga kvinnor, som komma under tjänstepliktslagen § 15 om tjänsteplikt för ungdom, d. v. s. sexton till nittonåringarna. Vi be därför här att få understryka de synpunkter, som motionärerna göra sig till tolk för i motionen, där det heter: »Erfarenheterna från de senaste krigsåren visa emellertid, att just dessa ålderskategorier icke haft förmåga att ersätta männen på olika verksamhetsområden, såsom vid vedavverkning, vissa uppgifter inom industrien, tyngre jordbruksarbete m. m. På dessa områden krävas män, och kvinnornas användbarhet som reserver är således begränsad. Enligt erfarenheter från det kvinnliga beredskapsarbetet ha också dessa yngre åldersgrupper varit mest användbara särskilt inom luftbevakningen och i det lättare jordbruksarbetet.»

När nu kvinnorna varken passa till det tyngre jordbruksarbetet eller kunna ersätta männen vid de alltmera krävande skogsavverkningarna — tvenne av de viktigaste näringsgrenarna i vårt land — är det givetvis ett samhällsintresse att se till, att de komma in på sådan verksamhet, som de orka med, för att därigenom frigöra männen för tyngre arbetsuppgifter. Luftbevakningen är en uppgift som, enligt uttalanden från auktoritativt håll, i synnerligen hög grad lämpar sig för kvinnor. Då landets behov av arbetskraft inom såväl jordbruk som skogsavverkning under de närmaste åren — i händelse kriget fort-

sätter — kan komma att få oanad räckvidd, är det nödvändigt, att den får ett välbehövt tillskott genom att den manliga arbetskraften frigöres och kvinnorna vid behov kunna insättas i luftbevakningstjänst. — Vi förutsätta här givetvis, att förhållandena vid luftbevakningsstationerna genom inspektion eller på annat sätt kontrolleras så att man med en känsla av trygghet kan sända de unga flickorna dit. Detta gäller om såväl den frivilliga som den genom eventuell tjänstepliktslag uttagna kvinnliga arbetskraften.

Det synes oss därför önskvärt få en revision av tjänstepliktslagen och eventuellt andra författningar till stånd, i syfte att — i fall då landets läge ur försvars- eller försörjningssynpunkt så skulle kräva — möjliggöra uttagande av kvinnor och icke krigstjänstskyldiga män till arbete inom skilda områden av krigsmakten, företrädesvis till luftbevakning.

På grund av vad här ovan anförts får Folkpartiets Kvinnoförbund tillstyrka en utredning, som utmynnar i motionens syfte.

Stockholm den ¹²/₃ 1943.

Å Folkpartiets Kvinnoförbunds vägnar:

ELLEN HAGEN.
Förbundsordförande.

OLGA WIDEGREN.
Förbundssekreterare.

Bilaga F.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom skrivelse från Riksdagens andra lagutskott har Högerens Centrala Kvinnoråd beretts tillfälle att avgiva yttrande över de likalydande motionerna nr 129 i första kammaren och nr 203 i andra kammaren angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom *luftbevakningen*. Högerens Centrala Kvinnoråds arbetsutskott får därför anföra följande:

På grund av att all personal vid luftbevakningen lyder under krigsmakten, har man icke möjlighet att genom tjänstepliktslagen uttaga kvinnlig personal till luftbevakning. Därför har rekrytering endast kunnat ske genom frivillig värvning, och resultatet har icke alltid varit tillfredsställande. Det har t. o. m. hänt, att å ena sidan sådan manlig personal, som skulle behövts i tyngre jordbruksarbete och skogshygge, i stället blivit inkallad till luftbevakning, och å andra sidan kvinnor och ungdom med svagare kropps krafter deltagit i jordbruksarbete. Givetvis hade det icke minst ur folkförsörjningssynpunkt varit till vida större nytta, om männen hade placerats — eller fått stanna — i jordbruksarbetet och kvinnorna och ungdomen skött luftbevakningen. Att den relativt höga ekonomiska ersättningen för jordbruksarbetet har bidragit till att försvåra värvningen för den sämre betalda luftbevakningstjänsten är uppenbart.

Vid 1941 års höstriksdag begärdes i en motion (I: 254 och II: 345) en utredning i syfte att med hänsyn till det totala krigets krav skapa väsentligt ökade möjligheter för medborgarnas deltagande i försvarsarbetet. I denna motion upptogs just frågan om uttagandet av kvinnlig samt icke krigstjänstskyldig manlig personal för luftbevakning samt vissa andra militära arbeten. Vi beklaga, att denna motion genom motstånd i andra kammaren fälldes, i

annat fall kanske frågan nu hade hunnit bliva utredd. Då frågan återigen kom på riksdagens bord våren 1942, hänsköts utredningen till hemortsför-svarssakkunniga. I årets motion framhålles emellertid — i vilket vi vilja instämna — att frågan om luftbevakningen icke endast är ett försvarsproblem utan också ett arbetsmarknadsproblem, och att den borde lösas redan nu. Vi vilja också understryka, att frågan är av synnerligen brådskande natur, och att den därför kräver en *skyndsam* behandling.

Under de senaste fyra åren ha kvinnliga beredskapsorganisationer skaffat sig synnerligen god erfarenhet av registrering, utbildning och uttagning av kvinnlig personal. Vi vilja därför uttrycka den förhoppningen, att man vid en eventuell utredning måtte begagna sig av denna sakkunskap.

Med anledning av vad här ovan anförts vilja vi kraftigt tillstyrka den begärda utredningen.

Stockholm den 10 mars 1943.

Med utmärkt högaktning
Högerns Centrala Kvinnoråd:
ELSA EWERLÖF.

2:a v. ordf.

Inga Olsson.
Skr.

Bilaga G.

Till riksdagens andra lagutskott.

Sedan utskottet genom skrivelse den 8 februari 1943 berett Sveriges För- enade Studentkårer tillfälle avgiva yttrande i anledning av i riksdagens första kammare av herr Siljeström och i dess andra kammare av fröken Andersson m. fl. väckta likalydande motioner (I: 129 och II: 203) angående viss änd- ring i tjänstepliktslagen, får styrelsen för Sveriges Förerade Studentkårer an- föra följande.

Frågan om studentskornas insats i beredskapen har under det senaste halv- året varit föremål för livlig diskussion inom studentkretsar samt behandlats vid Sveriges Förerade Studentkårers tredje allmänna studentkonferens den 20 februari 1943. Denna beslöt bl. a. som sin mening uttala, att den visser- ligen icke ansåge sig kompetent bedöma, huruvida en tvångsrekrytering av arbetskraft för bl. a. luftbevakning vore nödvändig, men ville betona, att om så skulle vara fallet, de kvinnliga akademikerna med största beredvillighet skulle uppfylla sina förpliktelser. Konferensen uttryckte likväl den förhopp- ningen, att behovet av kvinnlig arbetskraft i stort sett skulle kunna täckas på frivillighetens väg, såvida följande synpunkter vunne beaktande:

- 1) Vederbörande myndigheter måste *i god tid* på det sätt de finna lämplig- gast tillkännage *var och när* kvinnlig arbetskraft behövs.
- 2) Nödig utbildning måste beredas dem, som engageras i beredskapsarbete. Så borde t. ex. under terminerna kurser för exempelvis ledare till luftbevak- ning och lägerverksamhet anordnas.
- 3) De ekonomiska förhållandena måste ordnas på ett enhetligt sätt.
- 4) Intyg om fullgjort beredskapsarbete borde utfärdas av vederbörande myndighet eller organisation.

Dessutom måste en kraftig, saklig och i god tid insatt upplysningsverksamhet komma till stånd. Konferensen beslöt i detta sammanhang hos statens arbetsmarknadskommission hemställa om utredning angående det aktuella behovet av kvinnlig arbetskraft samt om att från myndigheternas sida riktas en kraftig appell till de kvinnliga akademikerna att snarast anmäla sig till någon form av krigstjänstgöring.

Den studerande kvinnliga ungdomen intager i många avseenden en särställning. Deras speciella utbildning borde kunna tillgodogöras för relativt kvalificerade arbetsuppgifter såsom arbetsledare, tolkar, tekniker samt inom expedition-, signal- och kryptotjänst m. fl. arbetsområden.

För dylika uppgifter kräves emellertid vanligen någon form av längre eller kortare utbildning. Då tjänstepliktslagen icke medger uttagning för genomgående av utbildning, föreligger här en betydelsefull lucka i lagstiftningen, vilken, om lagen skall bliva effektiv, måste avlägsnas.

I detta sammanhang kan påpekas, att studentskorna liksom andra kvinnor, som icke äro bundna i hemmen eller av produktivt arbete, böra hänvisas till arbetsområden, där en särskilt snabb mobilisering av reservarbetskraften är nödvändig.

I den mån det icke förefinnes så stort behov av personal för nyss nämnda och därmed jämförbara mera kvalificerade uppgifter, böra rimligtvis studentskorna ifrågakomma även för luftbevakning och likartade uppgifter.

Studentskorna måste anses vara en samhällsgrupp, som har stora möjligheter att fullgöra tjänstgöring av angivet slag. Att studentskorna ägna någon del av de relativt långa ferierna åt insatser för rikets försvar förefaller styrelsen önskvärt och nödvändigt. I vilken utsträckning studentskorna fullgjort frivillig tjänstgöring eller tjänstgöring jämlikt tjänstepliktslagen framgår av nedanstående tabell, hämtad ur statens arbetsmarknadskommissions undersökning rörande militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden, vilken avser tiden $\frac{1}{10}$ 1939— $\frac{15}{11}$ 1941. (Något mer än hälften av de inskrivna kvinnliga studenterna deltog i undersökningen.)

Läroanstalt	Antal	%	Medelantal tjänstgöringsdagar
Uppsala universitet	121	23.4	56
därav medicinare	10	25.6	47
Lunds universitet	30	6.7	49
därav medicinare	7	17.5	45
Stockholms högskola	17	9.7	61
Göteborgs högskola	6	8.3	48
Tekniska högskolan	—	—	—
Chalmers tekniska högskola	—	—	—
Handelshögskolan i Stockholm	—	—	—
Tandläkarinstitutet	1	1.3	21
Farmaceutiska institutet	1	1.0	30
Samtliga	176	12.4	55

Framför allt har påpekats, att det i huvudsak endast är de ansvarskännande, som påverkas av propagandan och år efter år göra en insats. Sympatier ha därför uttalats särskilt från Lunds och Uppsala studentkårers sida för tanken, att en uttagning av exempelvis luftbevakningspersonal skulle ske med stöd av tjänstepliktslagen, vilket skulle garantera större effektivitet och icke minst större rättvisa åt rekryteringen av ifrågavarande personal. Betydelsen av skyndsamma åtgärder, som kunna verka redan under den kom-

mande sommaren, har understrukits från olika håll. Styrelsen kan i detta sammanhang citera ett uttalande ur Lunds studentkårs yttrande i frågan.

»Då kvinnlig ungdom i denna ålder (16—19 år) med gott resultat använts i luftbevakningen, där den kan frigöra betydande mängder manlig arbetskraft för jordbruks- och annat tungt arbete, borde en stor del av den sålunda uttagna ungdomen sättas i luftbevakningstjänst.

Då emellertid tjänstepliktslagen i sin nuvarande utformning inte medger obligatorisk uttagning av arbetskraft för luftbevakning, anse vi det som en *viktig och brådskande* angelägenhet att lagen förändras så att sådan uttagning blir möjlig.»

Spörsmålet har betraktats huvudsakligen ur de kvinnliga akademikernas synpunkt, men det sagda torde gälla även för icke krigstjänstdugliga manliga akademiker.

Med hänsyn till vad ovan sagts vill styrelsen för Sveriges Förenade Studentkårer under instämmande i vad motionärerna anfört tillstyrka, att en skyndsamt utredning av i motionerna angivet slag snarast kommer till stånd.

Stockholm den 9 mars 1943.

För Sveriges Förenade Studentkårer:

SIGVARD WOLONTIS.

Ordförande.

Gustaf Petré.

Carl Olov Sommar.
